

התעצמות הצי ההודי – מבט מערבה

יובל צור, תמיר מגל ונדב קדם

הקדמה

הודו היא מדינה המתפתחת במהירות.¹ היא נהנית מצמיחה כלכלית מרשימה, וכוחה בזירה הבינלאומית עולה לאורך השנים וצפוי להמשיך ולעלות.² במקביל להתפתחות העוצמה ההודית, הולכת ומתגבשת בהודו זהות מעצמתית. לאורך השנים מתחזקת התפיסה בהודו כי האינטרסים הלאומיים שלה מגיעים הרחק מעבר לגבולותיה הריבוניים. מכאן, גישתה להגנה על האינטרסים הלאומיים שלה באמצעות דיפלומטיה ימית, ובהקשר זה, הקרנת עוצמה ימית באזורי העניין. לשון אחר, הודו מעוניינת לפתח את יכולותיה למנוע פגיעה באינטרסים חיוניים שלה על ידי הפגנת נוכחות והשגת שליטה ימית, לפרק זמן ממושך, הרחק מגבולותיה הטריטוריאליים.

המאמר יסקור את עלייתה ההדרגתית של הודו לכדי מעצמה והתפתחות העניין שלה ב"שכונתה המורחבת",³ תוך התמקדות בחלק המערבי של אותה "שכונה". עיקר האזור המדובר כולל בראש ובראשונה את המרחב הימי שממערב להודו ועד מצר הורמוז בצפון ומפרץ עדן/קרן אפריקה בדרום. כמו כן, אזור זה כולל בתוכו את המפרץ הפרסי ואת אזור הים האדום וחופי מזרח אפריקה. המאמר יסביר את מושגי הקרנת העוצמה, עוצמה ימית, וצי מים כחולים תוך סקירת התפתחות הצי ההודי ופוטנציאל השימוש בו ממערב להודו. לבסוף, נבחן את הפוטנציאל המתפתח עבור ישראל לאור מגמות אלו.

תא"ל (מיל') יובל צור שימש כרמ"ט וסגן מפקד חיל הים. לאחר שחרורו מצה"ל שימש כסגן ראש הוועדה לאנרגיה אטומית. בימים אלו הוא שוקד על הקמתה וניהולה של הקתדרה לחקר אסטרטגיה ימית באוניברסיטת חיפה.
נדב קדם הוא דוקטורנט למדעי המדינה באוניברסיטת חיפה. נדב היה מלגאי בתכנית ניובאוור לתלמידי מחקר בשנים 2010-2012 במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS).
תמיר מגל הינו עוזר מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS).

הודו כמעצמה עולה

מאז עצמאותה, ראתה עצמה הודו כשחקן מפתח בזירה הבינ"ל ופעלה באופן עצמי ואף מתגרה כלפי ארה"ב וברה"מ. עם זאת, עוצמתה הכלכלית והצבאית לא עלו בקנה אחד עם שאיפותיה הגלובליות. סיום המלחמה הקרה הביא לשינוי מהותי בסביבה הגיאופוליטית והאסטרטגית של הודו: ברה"מ, משענתה החשובה, קרסה; יריבתה האזורית הגדולה, סין, כבר הניחה היסודות להתעצמותה; הדרך לשיפור היחסים עם ארה"ב נפתחה, וכלכלתה של הודו עצמה עברה רפורמות מקיפות מבית והחלה לצמוח בקצב מרשים. מרחב האפשרויות של הודו התרחב לאור עוצמתה הכלכלית הגדלה, נוצרו אפשרויות לפיתוח אזורי השפעה לאור נפילת ברה"מ והמגבלות על היכולת האמריקאית לנוכחות בכל אזורי החיכוך על פני הגלובוס.

יתרה מכך, התפתחות הכלכלה ההודית חייבה אספקה הולכת וגדלה של חומרי גלם וסחורות מוגמרות. לפיכך, הודו הענייה במשאבי טבע ובעלת תשתית תעשייתית מוגבלת החלה לגלות עניין בנתיבי הקשר (סחר) הבינלאומיים (S.L.O.C.)⁴ לשם הבטחת אספקת משאבים אלו. לבסוף, עלייתה של סין, "יריבתה הטבעית" של הודו, הובילה לחשיבה אסטרטגית מחודשת הלוקחת בחשבון את עליית העוצמה ההודית. לשון אחר, חשוב (ולא בלתי אפשרי) להודו לדחוק את רגלי סין באזורים בעלי חשיבות עבורה.

חשוב להדגיש כי סין מייחסת חשיבות גבוהה לנתיבי "מחרוזת הפנינים"⁵, נתיבי קשר ימיים מרכזיים המשתרעים בין סין ועד מזרח אפריקה. סין משקיעה מאמצים מרובים בהבטחת השפעתה באזורים אלו. נתיבי מחרוזת הפנינים "עוטפים" את הודו ומהווים חלק מאסטרטגיה לביסוס מעמדה של סין באזור האוקיאנוס ההודי. מטבע הדברים, אסטרטגיה זו מעוררת חששות בהודו מדחיקת רגליה באזורים אלו. יש להדגיש כי השינויים שהודו עוברת הם איטיים וארוכי טווח. התמ"ג ההודי עודנו נמוך משמעותית מן התמ"ג (במונחי שיערי חליפין) הגרמני, הבריטי או הצרפתי (מדינות קטנות בהרבה); הבסיס התעשייתי של הודו עודנו מצומצם; התשתיות ההודיות לוקות בחסר; והאתגרים הפנימיים מולם ניצבת הודו הם הרקוליאנים במימדיהם. במידה רבה, יעדי הביטחון הלאומי והאסטרטגיות הנגזרות מכך בעידן שלאחר המלחמה הקרה עודם מתפתחים ומתעצבים.

למרות זאת, ניתן להבחין בתהליך עקבי ומתמשך של פיתוח זהות הודית כמעצמה אזורית חשובה בעלת עניין באזורי השפעה שאינם בהכרח סמוכים לגבולותיה. תהליך זה נמשך תחת קואליציות פוליטיות שולטות שונות, ועושה רושם שכיוונו הכללי איננו שנוי המחלוקת בקרב הציבור ומקבלי ההחלטות ההודיים.

הגדרת איזור ההשפעה והסבר חשיבותו

מזכיר ההגנה ההודי⁶ לשעבר, שקהאר דוט (Shekhar Dutt) הגדיר ב-2007 את אזור ההשפעה שהודו שואפת אליו באופן הבא⁷:

"... בהינתן גודלה של המדינה ותפקידה בקרב האומות, תחומי העניין הביטחוני שלנו אינם מוגבלים לשכונה המיידית (immediate neighborhood)... אזור העניין הביטחוני של הודו משתרע מעבר להגדרה הגיאוגרפית המקובלת עבור דרום אסיה... סביבת הביטחון של הודו משתרעת מן המפרץ הפרסי עד למצרי מלאקה (Straits of Malacca) דרך האוקיאנוס ההודי, ובכלל זה אזור מרכז אסיה בצפון-מערב האוקיאנוס ההודי, סין בצפון-מזרח האוקיאנוס ההודי ודרום-מזרח אסיה",

מעבר להגדרה קונצנזואלית זו, יש אף גורמים הודים המרחיבים אזור זה מערבה ודרומה. לדוגמה, לפי שר החוץ ההודי לשעבר, ישוואנת סינהא (Yashwant Sinha)⁸:

"השכונה המורחבת (extended neighborhood) של הודו משתרעת מתעלת סואץ ועד ים סין הדרומי וכולל בתוכו את מערב אסיה⁹, המפרץ הפרסי מרכז אסיה, מזרח אסיה, האזור האסייתי של האוקיאנוס השקט (Asia Pacific) ואזור האוקיאנוס ההודי"

האינטרסים ההודים המרכזים באזורים אלו הם הגנה על אינטרסים הודיים באזור הכלכלי האקסקלוסיבי (EEZ), אבטחת נתיבי הסחר הימיים (S.L.O.C.) עבור הודו העוברים בים הערבי, והבטחת מעמדה באזורים אלו אל מול סין. בהקשר זה חשוב לציין את נתיבי הסחר המגיעים לים הערבי דרך תעלת סואץ והים האדום, ואת נתיבי הסחר המגיעים לים הערבי מן המפרץ הפרסי. כך לדוגמה, לפי מפקד הצי ההודי לשעבר, האדמיראל סוריש מהטה (Sureesh Mehta):

"במסגרת סה"כ האינטרסים הלאומיים והביטחוניים, האינטרס הצבאי-ימי המרכזי הוא להבטיח את ביטחוננו הלאומי, לספק הגנה מהתערבות חיצונית, כך שהמטלות החיוניות של טיפוח צמיחה כלכלית ופעולות של פיתוח כלכלי, יוכלו להתקיים בסביבה בטוחה. כתוצאה מכך, האסטרטגיה הצבאית-ימית של הודו תומכת במדיניותנו בנוגע "לחופש לערוך שימוש בימים בעבור מטרותינו הלאומיות בכל הנסיבות".

עם זאת, ניתן להצביע על אינטרסים נוספים. דוגמה בולטת לכך היא הקשרים "המיוחדים" בין הודו לאזור המפרץ הפרסי. למעשה, הודו ניהלה קשרים מסורתיים עם אזור המפרץ. קשרי הסחר והתרבות בין הצדדים הם עתיקי יומין. אמנם, קשרים מסורתיים אלו מעט סטו ממסלולם לאור עצמאותה של הודו, אך דומה שמבנה התמריצים הבסיסי המכתיב קשרים אלו תרם לשדרוג מחודש של הקשרים. בנוסף, הודו נהנית מהכנסות גבוהות מאד מעובדים זרים הודים במפרץ. יתרה מכך, מתהווה מעין קשר טבעי בין שני הצדדים: מדינות המפרץ נדרשות לטכנולוגיה,

ידע ומיומנות הודית בעוד שהודו נזקקת לאנרגיה והשקעות מן המפרץ. לשון אחר, עבור הודו מדובר בברית "טבעית", יציבה ונוחה עבור שני הצדדים. במידה רבה, אזור המפרץ משמש כמרחב עורף טבעי של הודו למסחר ואספקת משאבים. חשיבותו של אזור זה רק גדלה לאור "צמאונה" הגובר של הודו למשאבי טבע. הצורך להרחיב ולגוון (סוגים שונים של מקורות אנרגיה ומדינות מוצא) את מקורות האנרגיה הוא קריטי עבור הודו. חשוב להדגיש כי לא רק הודו לוטשת עיניים לעבר מקורות האנרגיה במפרץ אלא גם מעצמות אחרות ובהן יריבתה סין הצמאה למשאבים. נסיגתה של ארה"ב מעיראק והנסיגה הצפויה מאפגניסטן מלבנות את החשש מריק אפשרי לאור החלשות המעמד של ארה"ב באזור. התפתחות פוטנציאל הפקת הנפט במדינות מזרח אפריקה ושדות פעילים בסודן ומצרים מדגישים אף יותר את הצורך באבטחת נתיבי הסחר והגישה למקורות האנרגיה באזור.

כפי שניתן לראות מן המפה המצורפת, נתיבי הסחר ההודים עוברים בסמוך למדינות קרן אפריקה, חצי האי ערב, וכן בסמוך לחופה הדרומי של איראן ומצר הורמוז, ומכאן העניין ההודי המובהק בהגנה על נתיבים אלו. יש להדגיש כי הסכנות השונות האורבות לנתיבי הסחר אינן תיאורטיות בלבד. כבר כיום, פיראטים הפועלים בסמוך לחופי סומליה תוקפים את אניות צי הסוחר ההודי. פיראטיות ימית זו והטרור הימי הבינלאומי מדאיגים במיוחד לאור ההתפתחות המהירה של פוטנציאל הפקת הנפט במזרח אפריקה.

במובנים רבים, הצי האמריקאי מספק כיום "מוצר ציבורי" המבטיח את חופש הסחר וזרימת המשאבים מן האזור. עם זאת, גם הצי האמריקני מוגבל בהיקף כוחותיו, האינטרסים האמריקניים אינם עולים תמיד בקנה אחד עם מדינות אחרות, וכל יוזמה של שיתוף פעולה בין הציים מתרחשת על פי התנאים האמריקניים. הודו חוששת כי לא תוכל להמשיך ולהסתמך באופן מלא ובלבדי על ארה"ב בנושא. חיכוכים בין הודו לארה"ב נתגלעו כבר מאז 2003, על רקע היוזמה האמריקנית לפעולה ימית משותפת במסגרת PSI.¹⁰

בהקשר זה, חשוב להדגיש את מעמדה הייחודי של איראן המספקת גישה קרקעית למרכז אסיה עבור הודו.¹¹ זאת, בהעדר יכולת להגיע לאזורים אלו דרך יריבותיה (בעלות הברית) סין ופקיסטאן. ההודים רואים חשיבות גבוהה בפיתוח קשרים עם מדינות מרכז אסיה. בין השאר, מדינות אלו נתפסות כמקור חשוב למשאבי טבע, אך גם כפוטנציאל גדול לאיומים ביטחוניים (כדוגמת טרור). פרויקט הפיתוח השאפתני של נמל צ'ה באהאר (Chah Bahar) באיראן על ידי הודו הוא דוגמה טובה לכך. נמל זה שהודו סייעה בבנייתו אמור לשמש כמסדרון הודי למרכז אסיה. הודו מעורבת כיום בהנחת מסילת ברזל בין הנמל לאפגניסטן. במקביל, הסיוע הכספי הנדיב שמעניקה הודו¹² לאפגניסטן, שני בהיקפו רק לסיוע האמריקני

נתיבי שייט בינלאומיים

למדינה, הוא רק עדות אחת מני רבות לרצון ההודי "לפקוח עין" על מדינות מרכז אסיה. הקשרים של איראן עם קבוצות סוניות קיצוניות באפגניסטאן ופקיסטאן יכולות גם לסייע להודו בריסון קבוצות אלו. למעשה, הודו זקוקה לאיראן כאיזון מסוים מול יריבתה פקיסטן. בהקשר זה חשוב להזכיר כי הודו מעוניינת באמצעות קשריה עם מדינות המפרץ למנוע קרבה יתרה בין סעודיה ופקיסטן, בעלות הברית הסוניות.

הקרנת עוצמה ועוצמה ימית

המושג "הקרנת עוצמה" (Power projection) מתייחס ליכולת של מדינה להפעיל עוצמה מדינית, כלכלית, אסטרטגית, וצבאית, לשם קידום יעדיה האסטרטגיים¹³. בין השאר, המרכיב הצבאי של הקרנת עוצמה מתייחס גם ליכולת של מדינה להפעיל את כוחה הצבאי, לפרק זמן ממושך, הרחק מגבולותיה הטריטוריאליים. יש להדגיש כי היכולת לבצע תקיפה נקודתית של מטרות הרחק משטחה הריבוני של המדינה התוקפת, אינה מהווה הקרנה של עוצמה באופן מלא, כיוון שחסרה עדיין את היכולת לפעולה מתמשכת לאורך הזמן.

באופן מסורתי נשענה הקרנת עוצמה על קיומה של עוצמה ימית (Sea-power). עוצמה זו מוגדרת כיכולת להשפיע בים ומהים (At sea and from the sea)¹⁴. נוסף על מרכיבים צבאיים, עוצמה זו כוללת מרכיבים אחרים רבים, ובכללם: צי סוחר, דיג, תעשיות ימיות, בניית ותיקון אניות. יש להדגיש כי עוצמה ימית היא יחסית ולא אבסולוטית והיא משפיעה הן בזמן שלום והן בזמן במלחמה.

מרכיב צבאי מרכזי של עוצמה ימית הן ספינות קרב גדולות. ספינות אלו מסוגלות לשהות ארוכה יותר, במרחק גדול יותר, ועם יכולת אש גבוהה יותר, בהשוואה עם ספינות קטנות יותר ועם מטוסי קרב ותקיפה. מרבית הפעולות של

הקרנת עוצמה בעשורים האחרונים, היו כרוכות בשימוש משמעותי בצי של מים כחולים (עיראק, לוב, אפגניסטן, סומליה, פוקלנד).¹⁵ הפעלת הצי הרחק מנמלי הבית נעשית בדרך כלל במסגרת של כוחות משימה.¹⁶ כוחות משימה אלו כוללים מספר ספינות בעלות תפקידים שונים (נגד מטוסים, נגד צוללות, נגד טילים, איתור מוקשים, שיגור טילים), המשלימות ומגוננות אחת על השנייה. כוחות המשימה התפתחו באופן היסטורי סביב נושאות המטוסים במהלך מלחמת העולם השנייה, וגם כיום בנויים כוחות משימה אלו סביב ספינת פיקוד גדולה כגון נושאת מטוסים או ספינת נחיתה אמפיבית (LPD/LDH). ספינות אלו, בהדחק של 40,000–60,000 טון, מספקות עורף פיקודי ולוגיסטי לכוחות משימה אלו, ומאפשרות הפעלה של מטוסי קרב (במידה ומדובר בנושאות מטוסים). היכולת להפעיל מטוסים מלב ים משלבת את היתרונות של שני המרחבים ומאפשרת מהירות וגמישות תגובה של מטוס, יחד עם הטווחים ויכולת השהייה של ספינות. יחד עם זאת, בעוד נושאות מטוסים וספינות נחיתה אמפיביות מאפשרות ביצוע מגוון משימות של הקרנת עוצמה, הרי חלק מן המשימות – כגון הגנה על נתיבי סחר או מאבק בפיראטיות – אינן דורשות להתבסס על ספינות מסוג זה. כיום, רק כ-13 מדינות מפעילות נושאות מטוסים, ביניהן גם הודו.¹⁷

התעצמות הצי ההודי

בעשורים הראשונים לקיומו, הורכב הצי ההודי בעיקר מספינות קטנות (מתחת ל-3,000 טון), ומילא בעיקר משימות של הגנת המים הטריטוריאליים. עם זאת, כבר בשנת 1957 רכש הצי ההודי נושאת מטוסים "קלה" בשם ויקראנט (Vikrant) מבריטניה. דגם זה, אשר נוצר במהלך מלחמת העולם השנייה, היה קטן יותר מנושאות מטוסים סטנדרטיות (20,000 לעומת 40,000 טון) ואפשר הפעלה של מטוסי תקיפה בעלי טווח מוגבל. ספינה זו עמדה בראש קבוצת קרב של שלוש ספינות אשר הוצבו באיי אנדמן, ונטלה חלק במלחמת הודו-פקיסטן ב-1971, כאשר טייסות הקרב שלה תקפו נמלים מרוחקים בבנגלדש. לקחי המערכה הזו הביאו להכרה במגבלות הפעולה של הצי ההודי, יחד עם ההבנה בדבר הצורך בבנייה של צי מים כחולים.

בראשית שנות ה-80 החלה הודו במגמת רכש של משחתות ופריגטות נושאות טילים, זאת בנוסף לספינות קטנות יותר שנועדו למשימות במים הטריטוריאליים. ספינות אלו נבנו תחילה בעיקר במספנות זרות בבריטניה ורוסיה, יחד עם פיתוח של תשתית מקומית לבניית ספינות גדולות. גם כיום נזקקת הודו לידע טכנולוגי רב בהטמעת מערכות נשק שונות על גבי הספינות.

בסוף שנות ה-80 כלל הצי ההודי חמש משחתות, שלוש פריגטות, ארבע קורבטות, וכן שש צוללות נושאות טילי שיוט. זאת בנוסף לשתי נושאות מטוסים:

ויקראנט הותיקה, אשר הוצאה לבסוף משרות בשנת 1997; ונושאת מטוסים קלה נוספת בשם ויראט (Viraat), אשר נרכשה בשנת 1986 לאחר 17 שנות שרות בצי הבריטי. בראשית שנות ה-2000, כלל הצי ההודי נושאת מטוסים אחת, שמונה משחתות (7,000 טון), תשע פריגטות (4,000–5,000 טון), שמונה קורבטות (2,500–3,000 טון), וכן 10 צוללות נושאות טילי שיוט. ספינות אלו כללו יכולת שיגור טילים לטווחים של 200–300 קמ', כולל טילי שיוט מתוצרת הודית. הטבלה הבאה בוחנת את היקף הצי ההודי (בניגוד להשוואה בין חילות ים על כלל התשתיות שברשותם) בראשית שנות ה-2000, ומשווה את מספר הפלטפורמות¹⁸ שהיו ברשותו לציים אחרים בני התקופה:

טבלה 1: השוואת מספר הפלטפורמות בצי ההודי אל מול הציים של בריטניה, צרפת, סין ופקיסטן

הודו	בריטניה	צרפת	סין	פקיסטן
1	3	1		נושאות מטוסים
	3	6		ספינות LPD
	4	4	2	צוללות בליסטיות
10	12	8	9	11 צוללות נושאות טילי שיוט
8	11	14	21	משחתות
9	20	24	12	6 פריגטות
8			28	קורבטות

מתוך הטבלה ניתן להסיק כי הצי ההודי, אף כי אינו נמצא על מישור אחד עם מעצמות וותיקות כגון צרפת ובריטניה, נמצא בתהליך מהיר של פיתוח יכולות להקרנת עוצמה במספר תחומים. התפתחותו של הצי ההודי בשנים אלה הינה משמעותית בהשוואה לציים אזוריים קטנים, דוגמת הצי הפקיסטני. מחקרים אחרים, אשר השוו בין ציים בעולם, סווגו את הצי ההודי יחד עם סין, בדרגה אחת מתחת למעצמות האירופאיות (בריטניה וצרפת), אך מעל ציים אזוריים כגון דרום אפריקה וישראל.¹⁹

פרויקטים נוכחיים

בעשור האחרון מנהל הצי ההודי שורה של פרויקטים לבנייה של ספינות חדשות, אשר יעצימו ויחזקו את היקף היכולת שלו לפעול כצי של מים כחולים. פרויקטים אלו, אשר נבנים ברובם במספנות מקומיות, נמצאים בשלבים מתקדמים של מימוש, וחלקם אף עומדים לפני סיום. יחד עם זאת, פרויקטים אלו כוללים רכש של מערכות נשק ממדינות זרות. בחלק זה נסקור פרויקטים אלו ואת שלבי התקדמותם, בחלוקה לפי נושאות מטוסים, ספינות קרב, וצוללות.²⁰

נושאות מטוסים

בשנת 2004 החלה הודו בבניה של שני נושאות מטוסים חדשות וגדולות יותר. העסקה הראשונה, בין הודו לרוסיה, כללה מכירה של נושאת מטוסים רוסית "סטנדרטית"²¹ מדגם קייב, אשר הושקה בשנת 1987, אך הוצאה משרות בשנת 1996. העסקה כללה שדרוג מלא של מערכות הספינה עם הוספה של מסלול המראה שני. חילוקי דעות על המחיר הביאו לעיכוב העסקה עד להשגת הסכם על עלות הפרויקט (2.35 מיליארד דולר) במרץ 2010. ביוני 2012 החלה הספינה ויקראמאדיטיה (Vikramaditya) לבצע הפלגות מבחן, לקראת מסירתה לידי הצי ההודי²². הספינה, באורך 283 מ' ובנפח של 45,500 טון, תפעיל מטוסי קרב סטנדרטים מדגם MiG-29K, וכן מסוקים ימיים מדגם Ka-31.

העסקה השנייה, לבניית נושאת מטוסים מתוצרת מקומית בשם ויקראנט (Vikrant), נחתמה עם מספנות קוצ'ין בשנת 2004. בשנת 2006 נקבעה המבנה הסופי, של נושאת מטוסים סטנדרטית באורך 260 מ' ובנפח של 40,000 טון. בדצמבר 2011 הושקה השלדה של הספינה, המסמנת השלמה של כ-40% מן הפרויקט, עם צפי לעריכת הפלגות מבחן בסוף שנת 2014, וכניסה לשרות מבצעי במהלך 2015. הספינה אמורה לשאת מטוסי קרב סטנדרטים מדגם MiG-29K, מטוסי קרב הודיים מדגם Tejas, וכן מסוקים ימיים מדגם Ka-31.

כמו כן, ביוני 2007 נכנסה לשרות בצי ההודי ספינה אמפיבית מדגם LPD בשם Jalashwa, בנפח של 16,500 טון. הספינה זו, הנושאת מספר נחתות וכן מסוקי תובלה מדגם Sea King, נתקבלה מעודפי הצי האמריקני, ומאפשרת הנחתת כוחות מלב ים.

ספינות קרב

כדי להגדיל את היקף ספינות הקרב הגדולות ברשות הצי, מנהל הצי ההודי בעשור האחרון מספר פרויקטים לבנייה של משחתות ופריגטות חדשות, בעיקר עם מספנות מקומיות. פרויקטים אלו כוללים:

פרויקט A15 – לבניית שלוש משחתות מדגם כלכטה (Kolkata) בנפח של 7,000 טון במספנת Magazon במומבאי. הספינות מצוידות בטילי שיוט מדגם ברהמוס, וטילי הגנ"א מדגם ברק-8 מתוצרת ישראל. ספינה ראשונה מדגם זה נכנסה לשרות ב־2011, ואילו שאר הספינות נמצאות בשלבי בנייה מתקדמים.

פרויקט 17 – לבניית שלוש פריגטות מדגם שיבאליק (Shivalik) בנפח של 5,300 טון, בידי מספנת Magazon במומבאי. הספינות מצוידות בטילי שיוט רוסיים מדגם SS-N-27 Club-N. פרויקט זה הושלם עם כניסתה לשרות של הספינה האחרונה מדגם זה בשנת 2010.

פריגטות טלוואר – לבניית שלוש פריגטות נוספות מדגם טלוואר (Talawar) בנפח של 4,000 טון, במספנה רוסית בקאלינינגראד. ספינות אלו יצטרפו לשלוש פריגטות מדגם זה שכבר סופקו לצי ההודי בראשית שנות ה־2000. הספינות מצוידות בטיילי שיוט מדגם ברהמוס, וטיילים רוסיים מדגם Club-N. הספינה הראשונה נכנסה לשרות בשנת 2012, ואילו שאר הספינות נמצאות בשלבי בנייה מתקדמים.²³ פרויקט 28 – לבניית עד 12 קורבטות נושאות טילים בנפח של 2,500 טון, במספנות בכלכתה. הספינות יצוידו בטיילי Club-N, וכן טילי הגנ"א מדגם ברק-8 מתוצרת ישראל. ארבע ספינות ראשונות נמצאות בשלבים מתקדמים של בניה, וכניסתה של הספינה הראשונה לשרות צפויה במהלך 2012. מרבית הפרויקטים הללו כוללים גם מעורבות של התעשייה האווירית הישראלית, המספקת למספנות ההודיות מערכות מכ"מ וכן טילים להגנה אווירית והגנה נגד טילים מדגם ברק-8.

צוללות

מאז שנת 2004 מנהל הצי ההודי פרויקט לבניית צוללת מתוצרת מקומית הנושאת טילים בליסטיים. הצוללת, בשם טנאירא (Arihant), נמצאת מאז 2010 בתהליך של מבחנים ימיים, ואמורה להיות מוכרזת כמבצעת במהלך 2012. פיתוח היכולת לשגר טילים מצוללת נעשית במקביל להצלחת הודו בהשלמת פיתוח טיל בין-יבשתי מדגם "אגני".²⁴ כמו כן, ביוני 2012 השלים הצי ההודי תהליך של שדרוג עשר צוללות מדגם Kilo הנושאות טילי שיוט, ונמצאות בשרות משנות ה־90'. צוללות אלו קיבלו הארכת חיים וצוידו בטיילי שיוט חדישים מדגם Club-S.²⁵ בנוסף, חוכר הצי ההודי צוללת תקיפה רוסית מדגם Akula, המונעת בעזרת כור גרעיני ונושאת גם היא טילי שיוט.

לסיכום, בהתחשב בקצב ההתקדמות הנוכחי, יושלמו הפרויקטים הללו במהלך 2015, אזי יכלול הצי ההודי כמות של ספינות קרב גדולות המספיקה לעד שלושה כוחות משימה. יחד עם זאת, לאחר ההשלמה של נושאת המטוסים ויקרמאדיטיה יכלול הצי ההודי שתי נושאות מטוסים פעילות, וכן עוד ספינת אמפיבית מדגם LPD. מספר זה של ספינות פיקוד יאפשר ציוות של בין שניים לשלושה כוחות משימה. בהינתן הצורך ההודי לחלק את הצי בין פיקוד מזרחי לפיקוד מערבי, הרי ציוות של שלושה כוחות משימה יאפשר יותר חופש פעולה בהפעלת הצי במרחב של מפרץ עדן. לעומת זאת, הקמה של שני כוחות משימה בלבד תצמצם את מרחב הפעולה של הצי למרחב של מזרח הים הערבי.

משימות הקרנת עוצמה של הצי ההודי

בעשור האחרון, למרות מגבלות הכוח הימי העומד לרשותו, פועל הצי ההודי באופן מתמשך להקרנת יכולת ועוצמה בגבולות "השכונה המורחבת" שהתווה לעצמו. מאמץ זה כולל פעילות הודית מים סין הדרומי ועד למזרח הים התיכון. חלק משמעותי מן המאמץ ההודי מושקע בחלקו המערבי של האוקיינוס ההודי.²⁶ דוגמה מרכזית למאמץ זה הינה הגנה על חופש השייט והביטחון הימי. במסגרת משימה זו מפעילה הודו כבר כיום נוכחות קבועה בשני מוקדים עיקריים בים הערבי. מאז 2008 מחזיקה הודו נוכחות קבועה של ספינת קרב במפרץ עדן. ספינה זו מספקת הגנה לאוניות סוחר מפני התקפות פיראטים. בנוסף מחזיקה הודו נוכחות קבועה של מטוסי סיור וספינת קרב באיי סיישל, כדי לספק הגנה למרחב הכלכלי של האיים, וכן לתעבורה הימית במזרח אפריקה. גידול נוסף בהיקף הכוחות של הצי ההודי עשוי להוביל לנוכחות קבועה של כוח משימה הודי במפרץ עדן, ולהגברת המעורבות ההודית במאבק בפיראטיות.²⁷

דוגמה נוספת הינה הפגנת נוכחות, ו"הצגת הדגל ההודי" באזורים חדשים. מאז ראשית שנות ה-2000 מקיים הצי ההודי ביקור שנתי של שייטת הכוללת 3-4 ספינות למפרץ עומן, המפרץ הפרסי, ים סוף, ולעיתים גם למרחב הים התיכון. השייטת עורכת ביקורים בנמלים שונים באזור, וכן אימונים משותפים עם ציים מקומיים.²⁸ פעילות זו מבססת ומרחיבה את הקשרים בין הודו למדינות האזור. עם הכניסה לשרות של נושאת מטוסים שנייה והגדלה נוספת בהיקף הצי ההודי, עשויים ביקורים אלו להתרחב לכדי נוכחות מתמשכת של קבוצת קרב הודית באזור מפרץ עומאן.

משימה נוספת של הצי הינה הגנה על אזרחים הודיים במדינות זרות, ופינוי של אזרחים זרים ממדינות עימות. המחשה ליכולת ההודית בתחום זה ניתנה ביולי 2006, כאשר ארבע ספינות קרב הודיות פינו אזרחים זרים מלבנון, בעיצומן של התנגשויות בין ישראל לחיזבאללה.²⁹ פעולה הודית עתידית יכולה אף לכלול מעורבות והגשת סיוע במקרים של משבר הומניטארי, דוגמת המעורבות ההודית באירועי הצונאמי בשנת 2004.³⁰

כמו כן, בעבר ביצע הצי ההודי פעולות הנחתה של כוחות יבשה משמעותיים במדינות רחוקות, כדי להתמודד עם מרידות והפיכות כנגד השלטונות המקומיים.³¹ פעולות אלו, אשר נעשו במדינות חסות מסורתיות, עשויות לשמש דוגמה לשלב חדש ביכולת הקרנת העוצמה ההודית – מעורבות צבאית במקומות מרוחקים יותר, בהם מחזיקה הודו אינטרסים חיוניים בתחום הסחר והאנרגיה.

בהינתן האינטרסים ההודים בגישה למרכז אסיה, יתכן כי הודו תראה צורך לעצמה להזהיר שחקנים אחרים מפני תקיפה של נמל צ'ה באהאר באיראן. מצב זה יכול להביא, כעקרון, לעימות עם צד שלישי.

קשרי הציים של הודו וישראל ופוטנציאל ביתוחם

היחסים בין הודו וישראל התפתחו במהירות מאז חידוש הקשרים הדיפלומטיים בין שתי המדינות ב־1992.³² מבחינת תחבורתית ישראל היא מדינת אי, כאשר 98% מסחר החוץ שלה מתבצע באמצעות נתיבי הים.³³ כיום נתיבי הסחר המשמעותיים עבור ישראל עוברים בים התיכון, אך בעבר הייתה גם חשיבות רבה לים האדום, ויתכן שזו תגבר שוב בעתיד. כמדינת אי, ישראל חייבת לשמר על נתיבי הסחר הימיים ולפתח קשרים כלכליים וביטחוניים מעבר לים. לכן קיים הגיון אסטרטגי לא מבוטל בקידום שיתוף פעולה בין ישראל להודו בזירה הימית. מעבר לקשרי המסחר הענפים, חשוב להדגיש את ההיקף הגבוה של מכירות נשק ישראלי להודו ושדרוג השת"פ המודיעיני בין הצדדים. עם זאת, שת"פ זה גם סובל ממגבלות שונות, בין השאר לאור הקשרים הענפים של הודו עם איראן ומדינות ערב, וכן קיומה של אוכלוסייה מוסלמית גדולה בהודו גופה.

עקב מגבלות אלו, שת"פ בין הצבאות הינו מצומצם יחסית והודו מעדיפה לשמור את הפרופיל הציבורי (בעיקר בהקשרים מדיניים וביטחוניים) של שת"פ זה נמוך במידת האפשר. למרות זאת, מתקיים קשר מתמשך בין הצי ההודי וחיל הים הישראלי הכולל ביקורים של אוניות הודיות בנמלים ישראליים,³⁴ לצד ביקורים הדדיים של קצינים בכירים משני הצדדים.³⁵ ביקורים אלו ממלאים תפקיד של הפגנת נוכחות באמצעות ספינות מלחמה, אשר תכליתה לשרת את מדיניות החוץ ולתת ביטוי לאינטרסים לאומיים חיוניים. היקף הביקורים ההדדיים חורג מן הצורך של אבטחת נתיבי שייט, ומצביע על מפגש האינטרסים בין הצדדים לגבי התמודדות עם האיום המתהווה בזירה הימית בעידן הגלובלי. תהליך הגלובליזציה העצים שורה של איומים מדינתיים ואחרים בזירה הימית: טרור ימי, פיראטיות, פרולפרציה, הברחות של אמל"ח, סמים, ומהגרים. ההתמודדות עם איומים אלו מחייבת ערנות ימית (M.D.A)³⁶ ומגבירה את התמריץ לשת"פ טכנולוגי ומבצעי בין הציים.

שיתוף הפעולה הטכנולוגי בין ישראל להודו התפתח בשנות ה־1990, על רקע הצורך של התעשייה הביטחונית הישראלית למצוא לעצמה שווקים חדשים, יחד עם הצורך ההודי בטכנולוגיה צבאית מתקדמת. המשבר בתעשייה הביטחונית הרוסית, יחד עם רתיעה אמריקנית ממכירת נשק להודו, הובילו את הודו לחיפוש אחר מקורות חלופיים של טכנולוגיה מודרנית. התעשייה הביטחונית הישראלית זיהתה בזמן את פוטנציאל השוק ההודי, ובייחוד את הצורך ההודי בטכנולוגיה מודרנית בתחום הימי. שיתוף הפעולה הטכנולוגי נבע מפגש אינטרסים בין שני הציים: הודו תבטיח לעצמה בקרת איכות טובה על הפרויקטים, טכנולוגיה מתקדמת, ואפיוני מערכות המתאימים לזירה המודרנית. חיל הים הישראלי, באמצעות התעשיות, יוביל פיתוח ויצטייד במערכות שתקציבו המוגבל לא היה מאפשר (הן מבחינת ההשקעה בפיתוח והן מבחינת היקפי ההצטיידות) לולא

השת"פ עם הודו. במסגרת שיתוף הפעולה הטכנולוגי בזירה הימית הצטיידה הודו במערכות טילי הגנה אווירית מדגם "ברק" וכן מערכות מכמ לספינות. בנוסף רכשה הודו מלטים למשימות של סיור ימי, וכן מערכות מכ"מ ותצפית להגנת חופים, הנישאות על גבי בלוני הליום (צפלין). אין ספק שמבחינת ישראל, מדיניות היצוא הביטחוני היא הסיבה והמסובב ביחסים המתפתחים בין הציים, אך הפוטנציאל גדול הרבה יותר.

כיוונים עתידיים לשיתוף פעולה ימי ישראלי-הודי

אחד האתגרים העומדים בפני חיל הים הישראלי הוא הקושי לפעול לאורך זמן הרחק מחופי ישראל. הצי ההודי יכול לאפשר לכלי שיט ישראלים גישה לנמלים לשם קבלת אספקה, בדומה לביקורן של ספינות הודיות בנמלים ישראלים, מהלך שירחיב מהותית את טווח הפעולה של חיל הים הישראלי.

שיתוף פעולה מתמשך בין הציים יוכל (בטווח הארוך) להכשיר את הקרקע להשתתפות ישראליות במבצעי שיטור ימיים בינלאומיים. מבלי לקבוע עמדה בנושא זה, להשתתפות ישראלית במבצעים מסוג זה יש ערך מדיני חיובי.

חיזוק הקשרים בין הציים יכול לאפשר שיתוף בפעילות אופרטיבית המתבצעת באופן סמוי מן העין. לדוגמה, יתכן כי על בסיס השת"פ המודיעיני הקיים יוכלו ספינות ישראליות, ואולי בעתיד גם ספינות הודיות, לעצור ספינות המברחות אמצעי לחימה. אמנם כיום מאד לא סביר שהודו תסכים לעצור ספינות איראניות, אך תוכל לסייע מאחורי הקלעים – מודיעינית ולוגיסטית – להשתלטות של ספינות ישראליות על כלי שיט חשודים. חשוב להדגיש כי אין זה רצוי להסתמך באופן בלבדי בעניינים אלו על הצי האמריקאי. למרות גודלו העצום של הצי האמריקאי, גם ליכולותיו יש מגבלות. מעבר לכך, רצוי לגוון את מקורות המידע ולהגדיל את סל האפשרויות העומדות בפני ישראל.

כמו כן, שיתוף הפעולה המתמשך בין הציים יוצר קשרים אישיים בין קצינים הודים וישראלים. קשרים אשר נוטים לייצר ולפתח ערוצים של העברת מידע. כאמור, להודו קשרים ענפים עם מדינות המפרץ הפרסי לרבות אירן ואפגניסטן, כמו גם עניין רב באיומי הטרור האסלאמי. כל אלו גם יחד מובילים לאינטרס משותף להחלפת מידע שוטף בעל ערך תוך נקיטת אמצעי הזהירות הנדרשים.

יש להדגיש כי שיקולים פוליטיים ומדיניים מצד הודו עלולים להגביל את התפתחות השת"פ. בין השאר, יש להביא בחשבון את העדפת ההודים לשימור מערכת היחסים בפרופיל נמוך יחסית ואת חשיבות שימור הקשר שלהם עם איראן. עם זאת, אין זה מן הנמנע כי שינויים פוליטיים בתוך הודו ו/או התפתחויות אחרות יהפכו את התפתחות השת"פ לריאלית מבחינה פוליטית. בסופו של יום, שני הצדדים נזקקים אחד לשני ולכן השת"פ בניהם הוא "טבעי". חשוב כי הראיה

הישראלית את הודו תהיה כוללת ולא תתמקד בעיקר בפוטנציאל יצוא הנשק להודו.³⁷ יצוא הנשק אמנם מינף את הקשרים לטובת ישראל, אך אין די בו לשם מימוש הפוטנציאל בכלל ומימוש פוטנציאל היחסים בין הציים בפרט. לפיכך, יש לראות בשת"פ זה יעד ישראלי מרכזי שיש להגשימו בהתאם להתפתחויות והזדמנויות הנקרות בדרכה של ישראל.

הערות

- 1 לסקירה מקיפה על עלייתה של הודו ראו:
Sumit Ganguly and Rahul Mukherji, *India since 1980*, New York: Cambridge University Press, 2011.
- 2 לסקירה ביקורתית בנוגע לעלייתה של הודו ראו:
Sumit Ganguly, "Think Again: India's Rise," *Foreign Policy*, July 5, 2012.
- 3 כפי שיהיה ניתן לראות בציטוטים המובאים בהמשך, "השכונה ההודית" הוא ביטוי שגור בשיח ההודי בנוגע למדיניות חוץ.
- 4 Sea lines of communication
- 5 String of Pearls
- 6 מקביל למנכ"ל משרד הביטחון בישראל
- 7 Shekhar Dutt, "Defense, Security, Diplomacy: India's National Interests," February 24, 2007, Accessible via www.associationdiplomats.org/specialevents. Identical formulation used in the Ministry of Defense, *Annual Report 2006–2007* (New Delhi: Ministry of Defense, 2007).
- 8 Yashwant Sinha, "12th SAARC Summit and Beyond," February 3, 2004. Accessible via <http://meaindia.nic.in/speech>.
- 9 מקובל בהודו לכנות את החלק האסייתי של המזרח התיכון כמו גם חלק מן הקווקז כמערב אסיה. ההגדרה המדויקת של האזור איננה קונצנזואלית.
- 10 יוזמת PSI – Proliferation Interdiction Initiative, נועדה למנוע הובלה ימית לנשק השמדה המונית ואמצעי שייגור, דוגמת טילים בליסטיים.
- 11 לסקירה בנושא הקרנת העוצמה ההודית הכוללת התייחסות נרחבת לאיראן ראו:
David Scott, India's "Extended Neighborhood" Concept: Power Projection for a Rising Power, *India Review*, 8(2), (2009) pp.107-143.
- 12 הודו עצמה נהנית מכספי סיוע חוץ של מדינות אחרות.
- 13 Dictionary of Military and Associated Terms. US Department of Defense 2005.
- 14 Mahan, A.. *The Interest of America in Sea-Power, Present and Future*. London: Sampson Low, Marston & Company, (1898).
- 15 ביטוי מודרני יותר הוא כוחות משלוח (Expeditionary Forces).
- 16 בשפה העברית, כפי שנהוגה בחיל הים הישראלי, אין מבחינים בין Task Force ל-Battle Group – בשני המקרים משתמשים במושג כוח משימה. עם זאת, בשפה האנגלית כוחות משימה אלו המיועדים להקרנת עצמה ופועלים בהתאם למתווה המתואר בהמשך פסקה זו – מכונים Battle Groups.
- 17 יש להדגיש כי עצם קיומה של נושאת מטוסים בידי מדינה אינה הופכת אותה בהכרח לבעלת עוצמה ימית משמעותית (לדוגמה תאילנד). נושאת המטוסים חייבת להיות חלק ממערך שלם לשם הקרנת עוצמה.
- 18 יש להדגיש כי השוואה בין פלטפורמות אינה לוקחת בחשבון את רמת האמצעים הטכנולוגיים המותקנים בהן.

- 19 סיווג מקובל בתחום הוא של החוקר גרוב:
Eric Grove, *The Future of Sea Power*, Annapolis: Naval Institute Press, 1990.
- 20 המידע על פרויקטים אלו מגיע ברובו מתוך: *Jane's Fighting Ships 2011*
- 21 נושאות המטוסים נחלקות על פי גודלן בין שלושה סוגים: נושאות מטוסים "קלות" בנפח עד 30,000 טון; נושאות מטוסים "סטנדרטיות" בנפח של 40,000–60,000 טון; נושאות מטוסים "סופר" בנפח של מעל 100,000 טון.
- 22 Christopher P. Cavas, "Indian carrier begins sea trials," *Defense News*, June 8, 2012.
- 23 "Russian-Built Frigate Arrives in India," RIA Novosti, June 22, 2012, <http://en.rian.ru/world/20120622/174181942.html>
- 24 <http://articles.latimes.com/2012/apr/19/world/la-fg-india-missile-test-20120419>
- 25 Radyuhin, V. (2012). "Russia completes India's submarine modernization program," *The Hindu*, June 23, 2012.
- 26 Walter C. Ladwig, "India and Military Power Projection: Will the Land of Gandhi Become a Conventional Great Power?" *Asian Survey*, 50(6), 2010, pp. 1162–1183.
- 27 Scott, D., "India's "Extended Neighborhood" Concept: Power Projection for a Rising Power," *India Review*, 8(2), 2009, pp.107-143.
- 28 אימונים משותפים עם מדינות המפרץ הפרסי נערכו בשנים 2002, 2004, 2007, ו-2011.
Scott, D. "India's drive for a 'blue water' navy," *Journal of Military and Strategic Studies*, 10 (2), 2007.
- 29 <http://www.bharat-rakshak.com/NAVY/Galleries/News/Sukoon/>
- 30 http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Madad_%28Indian_Navy%29
- 31 Walter C. Ladwig, pp. 1162–1183.
- 32 לסקירה מקיפה ראו:
P. R. Kumaraswamy, *India's Israel Policy*, Columbia University Press, 2010.
- 33 ראו שנתון סטטיסטי ספנות ונמלים 2011,
<http://spa.mot.gov.il/images/PDF/SHNATON/StatisticalYearBook11.pdf>
- 34 ביקורים אחרונים של ספינות קרב הודיות בישראל נערכו ביוני 2006, וביוני 2012:
<http://www.haaretz.co.il/misc/1.1116116>
<http://news.walla.co.il/?w=/551/2554984>
- 35 לסקירה קצרה לגבי היחסים בין הציים ראו:
<http://www.gloria-center.org/2011/12/indo-israeli-defense-cooperation-in-the-twenty-first-century/>
- 36 MDA – Maritime Domain Awareness. מושג זה עוסק בהבנה כוללת של כל נושא הקשור במרחב הימי. בכלל זה, הקשר בין המרחב הימי לנושאים ביטחוניים, כלכליים ודיפלומטיים. בעברית ניתן להגדיר מושג זה כ"ערנות ימית".
- 37 חשוב להדגיש כי ניתן לראות כיום מעורבות הולכת וגדלה של גופים רבים נוסף על משרד הביטחון ביחסים עם הודו.